

А.І. Чумак, студент
Харківський національний економічний університет
м.Харків, Україна
anna8923@yandex.ru
науковий керівник к.е.н, доц. Аксьонова І. В.

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ»

Для всіх країн світу зайнятість населення посідає провідне місце у системі соціальних та економічних проблем, і разом з показниками рівня життя є важливим індикатором соціальних процесів.

У сучасних умовах проблема аналізу зайнятості і її складових набуває нового значення як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Ця проблема є актуальною для багатьох країн. Її вирішення означає створення ефективної економіки, здатної забезпечити соціальний прогрес суспільства. Складність формування ефективного ринку праці визначається не лише економічною кризою, що переживає Україна, але й несприятливими демографічними процесами і всілякими упущеннями при проведенні реформ.

Перехід від планово-централізованого до вільного руху трудових ресурсів змінює систему інтересів, мотивів і стимулів діяльності економічно активного населення, що, відповідно, впливає на джерела наповнення ринку праці, сегментацію та напрями державного регулювання зайнятості населення.

В даний момент значна частина населення орієнтується на виживання, а не на розвиток, що серйозно гальмує хід соціально - економічних реформ. Про це свідчить багато факторів, у тому числі: різке розшарування населення за доходами; зниження рівня і якості життя значної частини населення; зростання масштабів прихованого безробіття; послаблення трудової мотивації і гарантій трудових прав найманих працівників; незадовільний стан умов і охорони праці; криміналізація суспільних відносин; прогресуюча деградація соціальної інфраструктури суспільства. Всі ці моменти з особливою увагою ставлять питання про соціальну спрямованість державної політики реформ, що проводяться [1].

Питанням розробки методологічних засад статистичного вивчення зайнятості населення присвячені праці науковців Д.Богині, С.Герасименка, І.Бондара, Ю.Краснова, О.Пономарьової, Г.Дмитренка, В.Петюха, М.Ярошенка, Е.Лібанової, В.Онікієнка, О.Осауленка, О.Рузавіна, В.Савченка, В.Покришука, А.Колоти, А.Калини, О.Кузнєцової, С. Бандури, Н.Парфенцева та ін.

Свої дослідження вони спрямовують на визначення теоретико-методологічних засад категорії «зайнятість населення» як важливої характеристики розвитку економічної системи суспільства.

Досить довгий час категорія «зайнятість» майже не використовувалася у вітчизняних наукових працях, статистичних і соціологічних дослідженнях. Це пояснюється, по-перше, існуванням принципу загальності праці як головного принципу ліквідації безробіття. Гарантоване забезпечення права на працю кожному громадянину вважалося підтвердженням відсутності при соціалізмі проблем зайнятості. По-друге, існував спрощений підхід до проблеми зайнятості населення, сутність якого зводилася до чисельності залучених у суспільне виробництво трудових ресурсів суспільства. Таким чином, теорія зайнятості населення, як вважають дослідники, належала до найслабших розділів економіки радянських часів [2].

Враховуючи особливості системи управління робочою силою при соціалізмі, наука про зайнятість населення, у тому числі статистика, перебувала на початковій стадії розвитку: їй були притаманні одномірні теоретичні засади, намагання не суперечити офіційним вимогам. Все це обмежувало можливості поглибленого вивчення особливостей зайнятості населення.

Аналіз літературних джерел щодо проблем зайнятості дозволив узагальнити і систематизувати сучасні підходи до визначення змісту категорії «зайнятість населення» (табл.1).

Таблиця 1

Підходи щодо визначення категорії зайнятості населення

Автор	Визначення поняття
Б.Н.Ягодкін	забезпеченість всього працездатного населення роботою, працею в різних сферах і галузях суспільного виробництва або суспільно корисною діяльністю[2];
В.Г.Костаков	оснований на суспільному поділі праці соціально-економічний процес використання праці різних груп населення в різних сферах суспільно корисної діяльно-

	сті - у суспільному виробництві, у навчанні та індивідуальному господарстві[3];
Л.І.Рофе	діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка не суперечить законодавству і зазвичай є джерелом трудового доходу[3];
В.С.Васильченко Б.Н.Крижанівський В.В.Онкієнко	діяльність громадян, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб і є джерелом прибутку в грошовій або іншій формі: у вигляді заробітної плати, додаткових допомог чи виплат у натуральній формі[4];
О.І.Рузавіна	рух активної частини населення стосовно речових умов виробництва в процесі нагромадження у специфічних для даного суспільства суспільно-економічних формах[2];
Е.Лібанова В.Скуратівський О.Палій	наявність оплачуваної роботи, яку розрізняють за кількома ознаками: тривалість робочого періоду (повна та неповна), реєстрація (зарєєстрована та незарєєстрована), а також рівень оплати[5];
А.А.Нікіфорова	з точки зору економічних позицій – діяльність працездатного населення, щодо створення суспільного продукту або національного доходу; з точки зору соціальних позицій – задоволення потреби працездатного населення в праці, яка створює національний дохід в умовах, коли участь або неучасть у суспільній праці визначаються не тільки економічними факторами, а й пріоритетами населення в сфері зайнятості і можливостями їх реалізації[6];
В.М.Петюх О.М.Кузнєцова	діяльність працездатного населення щодо створення суспільного продукту або національного доходу; економічний потенціал суспільства, рівень та якість життя населення в цілому, добробут окремих громадян[7];
Е.Р.Саруханов А.Е.Котляр	сукупність економічних відносин, пов'язаних із забезпеченням робочими місцями та участю у господарській діяльності[1].

Як видно з табл. 1, термінологічне значення категорії „зайнятість населення” багатогранне, і його визначенням займаються багато наук: психологія, соціологія, право.

Узагальнююча категорія зайнятості населення об'єднує в собі такі категоріальні поняття, як зайнятість, самозайнятість, безробіття. Тому, розглядаючи теоретичне поняття цієї категорії, необхідно виходити з того, що вона охоплює сукупність взаємопов'язаних понять: зайнятість населення як економічна ринкова категорія є системним поняттям, сутність якого можна розкрити тільки комплексно.

Усі категорії зайнятості населення мають динамічний характер, зумовлений рівнем розвитку продуктивних сил і суспільними виробничими відносинами.

У контексті вивчення зайнятості населення та передумов забезпечення її ефективності можна виділити такі аспекти проблематики зайнятості:

1) економічний, який відображає головний зміст зайнятості як системи відносин щодо забезпечення робочих місць; цей напрям стосується проблем взаємоузгодженості матеріально-технічного і особистісного факторів виробництва, а також галузевої, професійної і кваліфікаційної структур зайнятості тощо;

2) демографічний, який відображає питання зайнятості населення у зв'язку із статеві-віковими характеристиками працюючих;

3) регіональний, який полягає у вивченні та виявленні особливостей зайнятості населення, обумовлених специфікою природно-економічної зони, етнічного складу населення, урбанізації та ін.[8].

Зайнятість населення базується на особистій праці та передбачає отримання доходу, а також визначає передумови ефективного використання трудового потенціалу держави, регіону та окремого працівника і пов'язана із забезпеченням масштабів, умов та форм включення людей в суспільну працю. Зайнятість вказує на рівень забезпечення працездатного населення робочими місцями в системі відносин суспільної праці. Враховуючи весь спектр відносин, які проявляються і перетинаються у змісті категорії „зайнятість населення”, вона синтезує систему економічних, правових, соціальних, національних та інших відносин з приводу діяльності громадян у процесі створення суспільного продукту в системі суспільної праці, яка базується на особистій праці та приносить дохід.

Таким чином, зайнятість необхідно розглядати як систему відносин, що виникають в межах суб'єктних структурних складових. Відповідно до запропонованого підходу зайнятість населення охоплює економічні, правові, соціальні, національні та інші відносини.

Список літератури: 1.Калініна С.П. Ринок праці і зайнятість.-К.-2005-С.16-17. 2.Трудове право України: Підручник: Навчальне видання. – К.: Вікар, 2004. –118с. 3. Рофе А.И., Збышко Б.Г., Ишин В.В. Рынок труда, занятость населения, экономика ресурсов труда: Учеб. пособие // Под ред. проф. А.И. Рофе. – М.: „МИК”, 1997. – С. 25. 4. Васильченко В.С., Крыжановский В.Н., Оникиенко В.В. Экономическая ситуация и занятость населения в Украине. – К.: НЦЗРТ, 1992. – 281 с. 5 Лібанова Е.М. Ринок праці: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.– 224с. 6. Писаревська Т.А. Інформаційні системи і технології в управлінні трудовими ресурсами: Навчальний посібник: Навчальне видання: –2-е вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000.– 279с. 7. Петюх В.М. Ринок праці та зайнятість: Навчальний посібник. – К.: МАУП, 1997. – 120с. 7. Лукьянов А.С. Потребность – занятость – управление: методологические проблемы исследования и оптимизации.– Таллин, 1990. – 141с. 8.Онікієнко В.В. Зайнятість і ринок праці.-К.: НЦЗРТ -2008-С.135.